

Sumner, Andy and Tribe, Michael:

INTERNATIONAL DEVELOPMENT STUDIES, THEORIES AND METHODS IN RESEARCH AND PRACTICE

Los Angeles/London/New Delhi/Singapore/Washington: Sage, 2008, reedícia 2009, 2010. 176 strán.

DOI: 10.5817/PC2013-1-101

Keď sa Andy Sumner a Michael Tribe pustili do písania knihy o rozvojových štúdiách, ktorú dovŕšili v roku 2008, akiste netušili, ako dramaticky sa zmení atraktivita implementácie rozvojových teórií v praxi v dôsledku globálnej ekonomickej krízy.

Teoretickí empiristi a praktici v oblasti rozvojovej politiky stratili kontinuitu – po Parížskej deklarácii, konferencii v Akkre¹ a ohnivých nástrelových diskusiách o efektívnosti rozvojovej pomoci, ktorá mala vyvrcholiť v debatách v južnej Kórei, zavanul na megakonferencii v Busane² iba teplý vzduch – nielen v kuloároch sa hovorilo o fiasku.

Predmetom tejto recenzie je však iné, ako hodnotiť premeny priorít svetovej politiky a jej dôsledky pre, povedzme, krajiny tzv. Tretieho sveta.³ Obaja spoluautori sa pokúsili objasniť pozíciu rozvojových štúdií v celej komplexnosti problematiky, vis à vis dichotomickému rozporu medzi rozvojovými teoretikmi, používajúcimi rigorózne výskumné metodológie a politikmi, alebo rozvojovými praktikmi. Dichotómia postojov, ktorá bola jednou z nosných tém knihy, sa premietla aj do presvedčivosti argumentov. Prítomnosť občasných protikladných postulátov, aj keď v záujme objektívneho „nadhľadu“, viedlo k tomu, že publikácii chýba výraznejší názor. Kniha však od začiatku nemala ambície stať sa intelektuálnou modlou, naopak, hlásila sa k pragmatickému zámeru: „Táto kniha je o výskume a poznatkoch v „rozvojových

štúdiách“ alebo v „medzinárodnom rozvoji“ (str. 1). V tejto úvodnej vete sa naozaj skrýva celý zámer. Jednak je to prístup akademického výskumu na strane jednej (reprezentovateľný opätovným štiepením na rôzne teoretické smery) a cyklom generovania poznatkov cez rôzne subjekty rozvojovej praxe, jednak premietnutie týchto postojov do vedeckých („rozvojové štúdie“) a politických („medzinárodný rozvoj“) kontextov. Ambícia knihy je naozaj imponujúca – na 176 stranách, vrátane literatúry a vysvetliviek „podat' správu“ o základoch výskumu a praxe v hore uvedeních oblastiach.

Na zadnej strane vydania možno čítať niekoľko anotácií (reflexií), ktoré ako to už býva, majú splniť informačno – propagačnú funkciu, sú však podnetné:

„Sebavedomá kniha, na pevných základoch, ambiciózna v zábere, autoritatívna v spracovaní a praktická v jej implikáciách“ (*Simon Maxwell, riaditeľ, Overseas Development Institute, Londýn*).

„Konečne práca z rozvojových štúdií, ktorá podporuje sebareflexiu v obore. Vysoko odporúčam“ (*Profesor Ray Kiely, vedúci katedry Medzinárodnej politiky, Queen Mary University, Londýn*).

A ešte hlas z rozvojovej krajiny:

„Toto je kniha, ktorú akademici, rozvojoví výskumníci a praktici hľadali už dlhý čas. Kniha predostiera najvýznamnejšie problémy, s ktorými sa vyrovnávajú rozvojoví vedci a praktici každý deň“ (*Dr. Tran Tuan, riaditeľ, Centre for Development Studies, Hanoi, Vietnam*).

To, čo je nedostatkom publikácie, teda príliš široký záber, miešanie „hrušiek s jablkami“, je súčasne aj jej prednosťou. Čitateľ, či už je to akademik, vedec, študent, rozvojový pracovník, politik, nájde v knihe prehľad hlavných tém a tiež rozvojových štúdií v časove úspornom a komunikatívne nenáročnom priestore.

Teraz je na mieste otázka, komu je vlastne kniha určená, a či ju bolo potrebné napísať.

Obidvaja autori majú svoje odborné korene v ekonomickej sfére, vyštudovali primárne ekonomické odbory (bakalára). M. Tribe ukončil magisterský program (1969, Program afrických štúdií) na Makerere univerzite v Ugande, neskôr pracoval aj v Ghane (vedecký pracovník v Centre rozvojových štúdií, Cape Coast University). Má teda osobné skúsenosti s rozvojovým svetom. PhD získal v roku 1992 s témou o rozvoji ekonomík. Mladší A. Sumner má impresívny životopis, magisterské štúdium zakončil v Odbore rozvojových štúdií (1998, London South Bank University), PhD získal v Rozvojových štúdiách Katedry sociálnej politiky, London South Bank University. Okrem spoločnej knihy s Tribeom, je spoluautorom viacerých ďalších kníh z oblasti rozvojovej politiky a teórie. Obidvaja páni vedeli o čom píšu a aké úskalia ich očakávajú. Ich spoločné dielo považujem za veľmi potrebný a stále nedostatočne zastúpený materiál pre študentov rozvojových štúdií, teda v tých štátoch, kde takýto univerzitný smer existuje. Tým, že sa pokúsili svoju prácu predostrieť pre viaceré cieľové skupiny, dosiahli istý synergický efekt – každý špecificky zameraný odborník si v knihe nájde oblasť, súvisiacu s problematikou, ktorú pozná a zvláda menej. Ďalšou pozitívnou stránkou publikácie je vyššie citovaná „sebareflexia“, nie spochybnenie, ale prinajmenšom kauzálne vysvetlenie rôznych projekcií premenných javov.

Autori rozdelili knihu do siedmych kapitol, z ktorých prvých päť je zameraných na teoretické, ontologické a epistemologické otázky a posledné dve na pretavenie teoretických princípov a metodológií do praxe. Autori tvrdia, že hlavným cieľom knihy je vysporiadať sa s dvoma otázkami, a to (1) čo sú rozvojové štúdie a (2) čo vytvára rigoróznym výskum v rozvojových štúdiách. Posledné dve kapitoly však prioritne reflektujú úplne iné témy.

Čo je to „rozvoj“, je fundamentálna otázka, ktorej je venovaná prvá kapitola. Autori

predstavujú dve hlavné tendencie výkladu, jednu, ktorá má korene v holistickom, „historickom“ prístupe k rozvoju, druhú s mladším dátumom vzniku priradujú k post modernistickej analýze rozvoja. Tu sa nachádzame pri prvej dichotómii, pri koreni dvoch rozdielnych interpretácií rozvoja ako takého. Zdá sa však, že všetky koncepcie sa zhodujú v jednom: vnímajú rozvoj ako „zmenu vo variácii aspektov situácie človeka“ (str. 10). Aspoň niečo. Od tohto bodu sa dostávame „ku zmene vo variácii“ hodnotových a metodologických východísk.

V knihe sa spomínajú tri základné postoje, a to

- a) rozvoj ako dlhodobý proces štrukturálnej spoločenskej transformácie
- b) rozvoj ako dominantný „diškurz“ západného modernizmu
- c) rozvoj ako krátko až strednodobý dôsledok vytýčených cieľov.

Aj keď to nie je explicitne spomínané, tieto tri postoje sú postupným transformovaním od akademickej, naratívnej definície s rigoróznym pohľadom na vec až po (c) pragmatickú, povedzme politickú, až byrokratickú formu prístupu. Transformácia preto, pretože aj v časovom horizonte sú následné. Postoj (a) prevládal v 50-tych, 60-tych rokoch 20. stor.,⁴ kedy vízia nevyhnutnej postupnej zmeny spoločnosti v nezávislosti od sprostredkujúcich premenných dokreslovala rétoriku studenej vojny. Takmer súbežne začal byť tento postoj ostro kritizovaný najmä z hľadiska nerešpektovania premenných, ktoré nevyhnutne vstupujú do procesu štrukturálneho rozvoja spoločnosti. Tieto premenné sú v rôznych spoločnostiach rôzne a zachovávať „západno-centristický“ postoj vedie k deformácii pochopenia skutočnej, ontologickej podstaty rozvoja. V duchu post modernizmu (spomína sa o. i. M. Foucault) objektívna realita neexistuje, hodnotiť ju môžeme len prostredníctvom konceptu ideí, tvoriacich istý diškurz. Otázka hodnôt je kľúčová pre strete týchto názorov.

V osemdesiatych rokoch 20 stor., a to na základe podnetov viacerých medzinárodných organizácií sa vytvorila potreba sústrediť sa na krátko a strednodobé ciele, čo viac kopírovalo potreby veľkých rozvojových koncepcií (UNDP, OECD, WB, a iné). Od tých čias až dodnes sa vytvoril priam špecifický jazyk, akými sú termíny ako „performance assesment“, „performance indicators“, vznikli metodológie ako „logical framework“, ale tomu sa autori venujú viac v posledných kapitolách. Tento praktický prístup, najmä z hľadiska makroekonomiky a finančníctva určuje konkrétne merateľné indikátory progresu, od bodu A, čo je počiatočný stav, do bodu B, čo je stav želaný a opodstatnený práve „objektívne stanovenými kritériami“ rozvoja. A tu sme, samozrejme, pri probléme stanovenia vhodnosti výberu týchto kritérií. Autori v tomto nezapreli svoje ekonomické korene a v časti 1.4 kapitoly sa dosť podrobne venujú ich analýze.

Súčasťou prvej kapitoly je aj predstavenie rôznych definícií „rozvojových“ krajín. Teda nie čo, ale kto. Vhodne to dopĺňa úvodnú časť publikácie. Napriek tomu už v prvej kapitole je zrejmé, že sa autori nevyhli, aj pri najlepšej snahe, inému „centrizmu“, a to britskému. Ich príslušnosť k britským akademickým kruhom je zrejmalá, najmä pri volení východísk, zdrojov, alebo výberu autorov. V prípade typickej rozvojovej diskusie o Severe a Juhu (industriálne verzus rozvojové krajiny) absentuje poznanie procesu rozvoja krajín „Východu“. Nie je to však celkom vinou autorov, ale tým, že v našich postsocialistických krajinách chýba relevantný typ pôvodnej literatúry v anglickom jazyku.

Rozvojové štúdiá, ako samostatný vedný odbor, majú multidisciplinárny a interdisciplinárny charakter. Na tom sa autori dohodli v druhej kapitole a akiste sa to nedá spochybniť. Na rozdiel od názvu tejto kapitoly – „Čo je zámerom rozvojových štúdií“ by sa mohla nazývať „Aká je legitimita rozvojových štúdií existovať ako vedný odbor“, alebo

„Čo odlišuje tento vedný odbor od iných, kde má svoju ‚identitu‘?“ Rozvojové štúdie majú komplex mladosti, je to relatívne nový smer v sociálnych vedách, ale o to je to celé vzrušujúcejšie. „Rozvojové štúdie, to je výskum, ktorého poslaním je pokrok“ (citát Molteber a Bergstrom 2000: 7, str. 31). Inými slovami, je to výskum, ktorého zmyslom je aplikácia v praxi, základný výskum, ako ho poznáme napríklad v prírodných vedách stráca opodstatnenie. Tomuto vyznaniu by sa dalo oponovať, pretože práve svojou interdisciplinaritou preberajú rozvojové štúdie aj viaceré čisto teoretické východiská. Ako k tomu pristupujú Sumner a Tribe? Hovorí o komplexnosti. Trochu príliš dlho a trochu príliš britsky vysvetľujú vývoj pojmu rozvojové štúdie, aby nakoniec definovali, že sa skladá – podľa ich názoru – z troch základných dimenzií, a to čo, prečo a ako – cieľ, účel, spôsob. Tento trojdimenzionálny priestor funguje vo vzájomných interakciách (autori ho nie celkom šťastne prirovnávajú k Rubikovej kocke), pričom zameranie výskumu RŠ varíruje od štrukturálnych zmien cez želané výstupy až po dominantný diskurz o modernizme, jeho účel spočíva v teoretickej abstrakcii, alebo inštrumentalizme, alebo v premiešaní oboch. Prístup k rozvojovým štúdiám je podľa tohto modelu trans-disciplinárny, interdisciplinárny, alebo multidisciplinárny. Čiže úplne všetko spolu. Presnejšie vymedzenie sa podarilo autorom pri komparatívnej metóde, keď porovnávali rozvojové štúdie s teritoriálnym.

Medzi zaujímavé úvahy patrí časť v kapitole, ktorá sa venuje etike v rozvojových štúdiách. Súvisí to s rôznym chápaním dôstojného, „dobrého“ života v rozvojovom kontexte, ktoré je v rôznych spoločnostiach, etnikách, štátoch, organizáciách chápané rôzne. Čo je dobré a čo je zlé, správne a nesprávne, čo je to progres a pozitívny rozvoj je strážené etikou normou, ktorej hodnota, aspoň v proklamatívnej podobe, je v súčasnej percepcii RŠ postavená vysoko.

Kto má pravdu, kto má právo hodnotiť a kto vypovedať, kde je zodpovednosť, to sú imperatívy, ktoré môžu viesť od kontinuálnej sebareflexie v krajnej miere až k autocenzúre⁵. V tejto súvislosti sa vynára otázka o slobode výskumu. Legitimita požiadavky zodpovedného prístupu a participatívnej metodológie je však v rozvojových štúdiách nesporná. Sumner a Tribe vymedzujú otázky etiky do troch skupín – etika samotnej myšlienky, ktorou sú definície rozvoja, etika rozvojovej komunity – vzájomných vzťahov a intervencií do životov iných ľudí, a nakoniec etika samotného procesu rozvojového výskumu. Nad rámec otázok v publikácii by sa dalo uvažovať aj o etických princípoch v rozvojových spoločnostiach, ktoré môžu mať úplne iné hodnoty ako sú hodnoty výskumnika a o tom, či existujú univerzálne etické normy použiteľné v rozvojovom kontexte. „Ako máme pristúpiť k rozvoju, keď sme súčasťou tejto reality?“ (str. 47).

Oblasť poznania, večná epistemologická otázka – „ako môžeme vedieť“ – je témou ďalšej kapitoly. Tentoraz si dali autori prácu hlboko načrieť do histórie a pripomenúť premeny myslenia z antických čias⁶ koreláciou medzi tromi pozíciami – pozitivismom, relativizmom a realizmom. Akým spôsobom sa dopracovať k vedomostiam v rozvojových štúdiách, vzhľadom na ich multidisciplinaritu? Ako autori konštatujú, vo výskume sú výrazné intelektuálne, profesionálne a inštitucionálne bariéry medzi jednotlivými disciplínami. Tieto používajú iné techniky a metodológie pri svojej práci. Na ilustráciu autori stavajú do kontrastu rozvojovú ekonomiku (ako podskupinu ekonomiky) a antropológiu, resp. politológiu alebo sociálne vedy. Kým prvá z nich sa zameriava viac na proces, druhé viac na problém. V praxi sa stáva, že rozvojové štúdie sú práve z tohto dôvodu súčasťou niektorej primárnej vednej disciplíny, napríklad ekonomiky, politológie, environmentalistiky, a pod. Ako východisko z rozporu autori považujú rozvojové štúdie

radšej za strešnú platformu jednotlivých konštitučných vedných disciplín. Zdá sa im, že v súčasnosti je v rámci RŠ väčší príklon k relativistickej interpretácii poznania. Napriek tomu majú rozvojové štúdie epistemologickú diverzitu, ktorá je dôsledkom jej multidisciplinarity. Je pre to všetko, čo tu bolo skonštatované, vhodné stále hovoriť o dichotómii, o protirečeniach? Neprišiel čas, aby sa v rozvojových štúdiách hovorilo o harmónii protikladov? Tým, že táto nespochybniteľná vedecká disciplína obsahuje prvky aj sebe kontrastné, nestojíme pred syntézou, ktorá speje k vzniku nových definícií?

„V rozvojových štúdiách bolo predstavených veľa teoretických konštrukcií bez explicitných úvah o základných ontologických, epistemologických a metodologických východiskách.“ (Martinussen 1997: 346, str. 81) vracia nás citát Martinussena do reality. Najväčšie protirečenia v RŠ vyvolávajú práve teórie. Teória podľa autorov predstavuje „rámec, alebo bázu na identifikáciu relevantných dát, ktoré sa musia zozbierať pre analýzu výskumného problému a pre organizáciu a spracovanie týchto dát“ (str. 82), a „potrebujeme teóriu na to, aby viedla a smerovala empirické pátranie“ (str. 83). V poslednej dobe však môžeme pozorovať a súhlasiť s tým aj autori, že viac ako veľké teórie je výskum v RŠ zameraný na empiricky ukotvené pochopenie problémov z pohľadu špecifickej situácie v celej jej komplexnosti. Je to pravdepodobne dôsledok dvoch okolností – po prvé, nárastu tlaku na implementáciu rozvojových teórií v praxi ako súčasť globalizovanej (politicky a ekonomicky) tendencie sveta a ako reakcia (post pozitivistická) na dominantne ekonomické postupy a metodológie pri stanovení teórií, čo jednoducho povedané, nestačí pri riešení oveľa komplexnejších problémov, tak ako sa reflektujú v praxi. V publikácii sa venuje dostatočný priestor na vysvetlenie, čo je to teória a prečo je dôležitá, čo je veľmi pozitívne práve vzhľadom na to, aby sa zamietnutím

jedného modelu „z vaničky nevylialo aj dieťa“, t.j. aby sa nedospelo k zamietnutiu akejkoľvek teórie a neprišlo nakoniec k rezignácii na rešpektovanie teoretického rámca.

Publikácia bola napísaná v roku 2008, takže pri diskusii o súčasnom stave rozvojových teórií, ktorá je jednou z tém kapitoly, sme sa medzičasom posunuli trochu ďalej. Rozvojová pomoc, ako aplikácia teórie rozvoja prešla fázou ostrej kritiky vzhľadom na nové okolnosti medzinárodnej politiky, a v súčasnosti je centrum diskusie zamerané na jej efektívnosť, to znamená „preložené“ do jazyka koncepcie teórií na stranu „antropologickú“,⁷ aj keď ekonomické motivácie stoja nekompromisne v pozadí. Sympatická v publikácii je snaha autorov poskytnúť čitateľovi nástroje, návody na konštrukciu aj nových teórií, čiže rozmer pragmatizmu, aplikovateľnosti do praxe takpovediac „na pochode“ je do istej miery splnený podľa zámeru definovaného v úvode.

Toto isté platí aj v kapitole o rigoróznosti výskumu v oblasti rozvojových štúdií. Tu možno snáď najviac postrehnúť sebareflexiu autorov, ktorí nezotrvali rigidne na obhajobe ekonomického postoja (rozumej metodológie kvantitatívnych dát, stanovenie holistickej postavených princípov rozvoja, historizujúci smer z hľadiska dlhodobej perspektívy), ale naopak, zamerali sa viac na výskumný proces ako taký, pred nekonečnou obhajobou tých či oných východísk a predpokladov. Istotne, neexistuje presný návod na výskumnú činnosť o to viac, že rozvojové štúdiá, ako sme konštatovali už skôr, majú interdisciplinárny charakter. Práve preto je dôležité si pri každom individuálnom výskume presne zdefinovať konkrétne ciele, východiská a predpoklady, ako aj teoretický rámec, aby sa zabezpečila jeho rigoróznosť a akceptovateľnosť. V prípade rozvojových štúdií je ťažké garantovať všeobecnú replikovateľnosť, čo je jednou z požiadaviek rigoróznosti výskumu, ale to je problémom vo viacerých sociálnych vedách.

V kapitole „Čo je to rigoróznosť v rozvojových štúdiách“ Sumner a Tribe prebrali na seba sizyfovskú úlohu poskytnúť návod na dodržanie platných podmienok a princípov serióznej vedeckej činnosti pri rozvojovej praxi. Praktik, empirik a teoretik sú tak trochu v permanentnom konflikte, s množstvom argumentov na jednej i druhej strane. Je však múdre pre praktikov inšpirovať sa teoretickými konštrukciami a vice versa. Opätovne tu preto spomínam harmóniu prístupu a nie neriešiteľný antagonizmus. Tu však narážame aj na spomínané intelektuálne, inštitucionálne, a iné bariéry.

Po teoretickej báze, vysvetleniach základných definícií, princípov, teórií poznania a vedenia sa kniha sústreďuje na ich praktické a systematické použitie v kontexte rozvojových štúdií. V posledných kapitolách autori inštrumentalizujú svoje uzávery. V úvode spomínali tri propozície rozvoja – po prvé, rozvoj ako dlhodobý proces štrukturálnych zmien, po druhé, ako krátko až strednodobé výsledky vytýčených cieľov, a po tretie rozvoj ako rozhodujúci diškurz západnej modernity (str. 11). K týmto charakteristikám priradujú hráčov. Druhý model je preferovaný aktérmi na politickej scéne, ktorí spoluvytvárajú predovšetkým medzinárodnú a regionálnu politiku, ako napríklad medzinárodné organizácie typu OSN a Bretton Woods inštitúcie. V týchto inštitúciách sa v dôsledku akčnosti ich agendy zamerali na vytvorenie metodológií a metód výskumu ako programov, koncepcií a stratégií rozvoja v menej rozvinutých krajinách. Tieto systémy sa tvoria už desaťročia a ich počet sa nakumuloval takisto na desiatky.

V posledných dvoch kapitolách autori ponúkajú „manažérsky“ prístup k uchopeniu rozvojovej teórie a praxe v neoddeliteľnej jednote. Je to alfa a omega každého skúseného praktika v rozvojovej spolupráci. Keďže prax v rozvojových štúdiách bezprostredne súvisí s politikou, autori veľmi správne postrehli, že v súčasnosti „Je kritická potreba

politický a praktický výskum a štúdium vložiť do kontextu v rámci politickej hierarchie...“ (str. 154). Rozvojové štúdie, snáď viac ako iné sociálne vedy sa príliš často stávajú nástrojom politiky, záujmov, a smerovaných intervencií v dnešnom globálnom svete.

Publikácia Sumnera a Tribea nemala vysoké intelektuálne ambície. To však bolo priznané na začiatku. So sympatickou pokorou sa popasovala s takmer nesplniteľnou úlohou – stručne, prehľadne, a pritom expertne predostrieť základy problematiky rozvojových štúdií pre zainteresované širokospektrálne audítórium. V tomto smere bola ambícia knihy veľká. Nedalo sa nevyhnúť istej simplifikácii, nevyjasnenosti žánru publikácie. Jej neistota v tomto smere akoby reflektovala zahmlenie exaktnosti vedeckého výskumu v rozvojových štúdiách. Na druhej strane treba vysoko ohodnotiť, že obaja autori, vedomí si všetkých „čiernych dier“ sa pustili do tejto práce a privedli do života praktickú a všestranne použiteľnú literatúru, ktorá prinajmenšom vytvára bázu na ďalšie štúdiá a úvahy čitateľa.

Poznámky:

1. http://www.oecd.org/document/18/0,3746,en_2649_3236398_35401554_1_1_1_1,00.html
2. http://www.oecd.org/document/12/0,3746,en_2649_3236398_46057868_1_1_1_1,00.html
3. Krajiny *Tretieho sveta* je už menej používaný termín pre rozvojové krajiny. Pôvod názvu je ešte v post-koloniálnej terminológii, v recenzovanej knihe sa taktiež venuje dostatočný priestor viacerým používaným definíciám, kap. 1.3a, *DS and the Third World*, str. 16. Pre účely tejto recenzie budem následne používať snáď momentálne najrozšírenejší termín „rozvojové krajiny“, aj keď presnosť a výstižnosť tohto termínu je taktiež sporná.
4. Publikácia neanalyzuje definície rozvoja staršieho dáta
5. „hyper-self reflexivity“ je požiadavka niektorých predstaviteľov rozvojových krajín k výskumu v rámci RŠ
6. Škoda, že autori čerpali len z európskej tradície, keďže náuka o poznaní je doménou aj mnohých kultúr terajšieho rozvojového sveta.
7. Autori pre zjednodušenie stavajú do extrémnych protikladov ekonomické a antropologické teoretické východiská ako modelové situácie pre konfrontáciu s pozíciou rozvojových štúdií. Toto dichotomické triedenie autori používajú pri vysvetľovaní viacerých charakteristík RŠ.

Zuzana Jezerská

Fakulta sociálnych štúdií Masarykovy univerzity

David Schweickart:

PO KAPITALISME. EKONOMICKÁ DEMOKRACIA

Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov. 2010. 208 stran.

DOI: 10.5817/PC2013-1-106

Nespokojenosť s nezamestnanosťou, chudobou a ďalšími jevy, ktoré niektorí pripisujú kapitalizmu a vedomí, že tzv. sovietský model je nevyřešiteľný. To je dilema, se kterým se potýkají teoretici, a předkládají alternativy. Jednou z nich je kniha *Po kapitalisme. Ekonomická demokracie*, která vyšla na Slovensku. Jejím autorem je americký filozof David Schweickart. Podle něj má kapitalismus řadu negativ (výrazná nerovnost; nezamestnanost; vyčerpanost zaměstnanců; chudobu a podvýživu; kapitalistický výsměch demokracii a environmentální degradaci).

Některé charakteristiky kapitalismu se zdají být neřešitelnými problémy, dokladujícími nemožnost nápravy. Do této kategorie patří důraz na efektivitu (např. minimalizace nákladů na mzdy). To současně vede – spolu se snahou rozšiřovat trhy pro uplatnění produkce a vývojem nových výrobků – k poklesu spotřebitelské poptávky. Výsledkem je